

УДК 65:011

Б. М. Пунько,
доктор економічних наук, с.н.с.,
в.о. професора кафедри менеджменту
зовнішньоекономічної діяльності Львівського національного
університету ветеринарної медицини та
біотехнологій імені С. З. Гжицького

ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИЧИННО-НАСЛІДКОВИХ ЗВ'ЯЗКІВ НА ГЛОБАЛЬНОМУ РІВНІ ЕКОНОМІКИ

Встановлено перелік об'єктів формування причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки, аналітично конкретизовано та схематично представлено існуючі причинно-наслідкові зв'язки. Сформульовано головні категорійні поняття, які характеризують об'єкти причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. Визначено місце Світової організації торгівлі в регулюванні причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. Поставлено ряд головних завдань стосовно подальших досліджень із окресленої проблематики.

Ключові слова: причинно-наслідкові зв'язки, категорійні поняття, Світова організація торгівлі, глобальний рівень економіки.

Б. М. Пунько
ЭМПИРИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
ПРИЧИННО-СЛЕДСТВЕННЫХ СВЯЗЕЙ НА
ГЛОБАЛЬНОМ УРОВНЕ ЭКОНОМИКИ

Установлен перечень объектов формирования причинно-следственных связей на глобальном уровне экономики, аналитически конкретизированы и схематически представлены существующие причинно-следственные связи. Сформулированы главные понятия, которые характеризуют объекты причинно-следственных связей на глобальном уровне экономики. Определено место Всемирной торговой организации в регулировании причинно-следственных связей на глобальном уровне экономики.

Ключевые слова: причинно-следственные связи, категориальные понятия, Всемирная торговая организация, глобальный уровень экономики.

B. M. Pun'ko
EMPIRICAL STUDIES OF CAUSE-EFFECT
RELATIONSHIPS IN GLOBAL
ECONOMICS

The list of objects of forming of reason is a consequence connections is set at global level of economy, it is analytically specified and existent reason is a consequence copulas are schematically presented. Main category concepts that characterize the objects of reason is a consequence connections at global level of economy are set forth. The location of World Trade Organization is determined in adjusting of reason is a consequence connections at global level of economy. The row of main tasks is put in relation to further researches from this range of problems.

Key words: causality, categorical concepts, the World Trade Organization, the global economic level.

Постановка проблеми. Питання наукової ідентифікації та конкретизації причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки є проблематичними і потребують обробки великого масиву інформації та складних досліджень. Від їх теоретичного й емпіричного обґрунтування залежить ефективність підприємств – суб'єктів зовнішньої економіки, національних економік, рівень стабільності міжнародних зв'язків і зовнішньоекономічної діяльності. Слід також зазначити, що така постановка цієї науково-прикладної проблеми є інноваційною, у цьому й полягає актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічні особливості теоретичного й емпіричного рівнів наукових досліджень міжнародних відносин намагалися відобразити М. З. Мальський та М. М. Мацяк у підручнику «Теорія міжнародних відносин». Найбільш ранніми і дотичними до поставленої проблеми є теоретичні погляди Генрі Морґентау (*Henry Morgenthau*) – американського державного діяча, що народився у Нью-Йорку, міністра фінансів у 1934–1945 рр. Окремі напрацювання з цієї проблеми викладені також у авторській монографії «Економіко-екологічне відтворення». Цифрові дані та аналітичні оцінки розглядаються на основі статистичних показників України й інформаційної бази Інтернет-ресурсів [1–6].

Мета статті. Встановити перелік об'єктів формування причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки, аналітично конкретизувати та схематично представити існуючі причинно-наслідкові зв'язки. Сформулювати головні поняття, які характеризують об'єкти причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. Визначити місце Світової організації торгівлі в регулюванні причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки.

Основні результати дослідження. В економічній теорії методологія ґрунтується на наукових методах узагальнення, а в емпіричних дослідженнях – на методах конкретизації досліджуваного явища (вивчення накопиченого досвіду). Застосування окремих методів та прийомів дослідження міжнародних відносин відрізняється значною специфікою на кожному із двох рівнів їх дослідження – теоретичному й емпіричному. Теоретичний рівень дослідження в науці про міжнародні відносини полягає у вивченні найважливіших особливостей та закономірностей міжнародної, насамперед політичної, системи, що передбачає розгляд пов'язаної з нею реальності (економічної, екологічної, соціальної, сировинної) в науковій абстрактній формі. У теорії міжнародних відносин застосовувані методи мають високий ступінь наукової абстракції, а вис-

новки і результати теоретичного дослідження характеризуються значною формалізацією, абстрактністю та узагальненістю [1].

Емпіричні дослідження – це спостереження і дослідження конкретних явищ, експеримент, а також групування, класифікація та опис результатів дослідження і експерименту, впровадження їх у практичну діяльність людей. Емпіричні дослідження використовуються для відповіді на емпіричні питання, які повинні бути точно визначені згідно із даними. Зазвичай дослідник має певні теорії на тему, з якої проводиться дослідження. На основі цих теорій пропонуються припущення або гіпотези, на базі яких складаються прогнози конкретних подій. Ці прогнози можуть бути перевірені відповідними експериментами. Залежно від результатів експерименту теорії, на яких засновані гіпотези та прогнози, підтверджуватимуться чи спростовуватимуться.

Точний аналіз даних із використанням стандартних статистичних методів у наукових дослідженнях має вирішальне значення для визначення обґрунтованості емпіричних досліджень. Статистичні формули, такі як регресія, коефіцієнт невизначеності, T -критерій, χ^2 -квадрат, і різні види дисперсійного аналізу застосовуються для формування логічних, обґрунтованих висновків. Якщо емпіричні дані досягають значимості у відповідних статистичних формулах, гіпотеза підтверджується, якщо ж ні, то спростовується нульова гіпотеза (або, точніше, спростовується альтернативна гіпотеза). В ідеалі, емпіричні дослідження дають емпіричні дані, які потім можуть бути проаналізовані на статистичну значущість [2].

Причинність або причинно-наслідковий зв'язок – це зв'язок між однією подією, яку називають причиною, та іншою подією, яку називають наслідком, що з необхідністю настає за першою. Хоч причина і наслідок звичайно стосуються подій, але слово «подія» в наведеному визначенні можна замінити іншими сутністними поняттями, як от процес, властивість, змінна, факт та стан справ. Яка із цих сутностей є справжньою і основною для причинності, як найкраще охарактеризувати зв'язок між ними – на ці запитання загальноприйнятої відповіді ще не існує. Макс Борн у 1949 році сформулював три припущення, на основі яких визначається причинність: 1) причинність постулює, що існують закони, за якими проявлення сутності «Б» («Б» називають наслідком) певного класу залежить від проявлення сутності «А» («А» називають причиною) іншого класу, де слово сутність означає будь-який фізичний об'єкт, явище, ситуацію чи подію; 2) передування у часі постулює, що причина завжди відбувається раніше або принаймні одночасно із наслідком; 3) суміжність постулює, що причина й наслідок повинні бути в просторовому контакті або бути зв'язаними ланцюжком посередників [2].

Фальшива причина (латиною *non causa pro causa*) – логічна хиба, що полягає в помилковому прийнятті чогось як причини певної події, що не є її причиною. Виявлення сутності, яка насправді обумовлює причинно-наслідковий зв'язок, є центральною проблемою індуктивної логіки та наукового методу [3].

Причинно-наслідкові зв'язки на глобальному рівні економіки слід характеризувати на основі таких головних понять: 1) глобальне (світове) господарство (ГГ або СГ); 2) зовнішньоекономічні зв'язки (ЗЕЗ); 3) зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД) країни; 4) зовнішньоекономічна мета управління підприємством – суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності.

Глобальне (світове) господарство – це сукупність національних економік, які беруть участь у міжнародному поділі праці (МПП). Результатом такої взаємодії є розвиток окремими країнами тих галузей, у яких вони мають відносні економічні переваги – вищу продуктивність праці і нижчі витрати виробництва. МПП також є уособленням нерівномірного розподілу між країнами економічних, сировинних, соціальних та екологічних ресурсів. На основі МПП сформувалася міжнародна спеціалізація, яка є головним чинником виникнення світової торгівлі.

Зовнішньоекономічні зв'язки – це різні форми, засоби і методи зовнішньоекономічних відносин між країнами, різноманітні контакти на міжнародному або міждержавному рівні (обмін делегаціями, спільні наукові та культурні симпозиуми, конференції тощо). ЗЕЗ є превентивною (первинною) формою розвитку соціально-економічних відносин між країнами, базою становлення і розвитку зовнішньоекономічної діяльності.

Зовнішньоекономічна діяльність – це процес економічної взаємодії суб'єктів господарської діяльності України та іноземних країн, заснований на взаємовигідних партнерських відносинах між ними, які здійснюються як на території України, так і за її межами. ЗЕД розглядають як один із аспектів зовнішньоекономічних зв'язків і як складову господарської діяльності підприємства.

Зовнішньоекономічна мета управління підприємством – це кінцевий бажаний результат (позитивний розвиток і ріст господарсько-економічних, фінансових та соціально-економічних показників), що досягається завдяки вдалому використанню не тільки внутрішніх, а й зовнішніх (міжнародних) факторів економічного росту. Оскільки ЗЕД як об'єкт цього виду управління є складовою господарської діяльності підприємства, то й менеджмент ЗЕД розглядається як складова загального менеджменту підприємства. Загальна ринкова стратегія підприємства є основним орієнтиром при організації управління ЗЕД. Спільними у своїй основі для внутрішнього і зовнішнього менеджменту є принципи та функції управління, технологія прийняття рішень, основні методи управління тощо [4, с. 45–47].

Об'єктами формування причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки є: 1) уряди країн, що здійснюють міжнародні зовнішньоекономічні зв'язки; 2) керівні структури країни, що організовують та регулюють її зовнішньоекономічну діяльність; 3) підприємства – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності; 4) власне глобальне (світове) господарство.

На рис. 1 схематично представлено причинно-наслідкові зв'язки на глобальному рівні економіки. Формуються такі зв'язки за двома умовними взаємно перпендикулярними лініями: 1) глобальне (світове) господарство – зовнішньоекономічні зв'язки країни; 2) зовнішньоекономічна діяльність країни – зовнішньоекономічна мета управління підприємством – суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності. Між собою вони також утворюють великий взаємний двохлапний (за годинниковою стрілкою та проти неї) економічний парний зв'язок-кругообіг.

У цій системі також закладено логічний, з точки зору побудови глобальних відносин, послідовний ланцюговий зв'язок: зовнішньоекономічні зв'язки – суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності – зовнішньоекономічна діяльність країни – глобальне (світове) господарство. Вона підлягає ринковому саморегулюванню та державному регулюванню. Головною неринковою структурою, яка добровільно, з волі країн-учасниць, взяла на себе функції ринкового регулювання відносин на глобальному рівні економіки, є Світова організація торгівлі (СОТ).

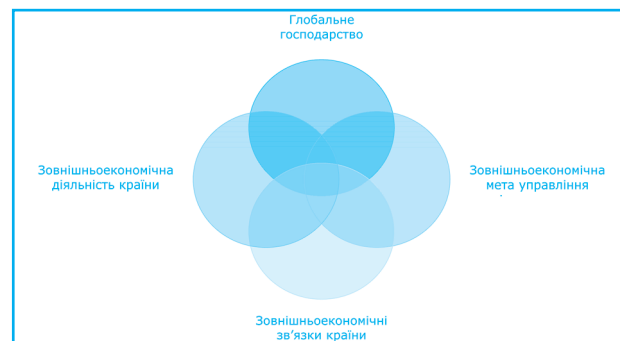

Рис 1. Схематичне представлення причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки

Джерело: Схему складено особисто автором

На рис. 2 зображено просторове схематичне представлення регулювання Світовою організацією торгівлі причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. Як бачимо, СОТ фактично є «неринковою прибудовою» для адміністративного регулювання причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. Але як неможливе функціонування держави без уряду, так само неможливе ефективне функціонування глобальних взаємозв'язків без такого регулятора, як управлінська структура СОТ. Слід зазначити, що методологічний принцип цієї структури управління глобальною економікою, з точки зору розвитку ринкових відносин, є прогресивним. Цей принцип можна визначити як «формування ефективних неринкових (адміністративних) правил для забезпечення сильної керованості економіками країн-учасниць і вибудовування ефективної ринкової економіки на світовому рівні на засадах вільної торгівлі».

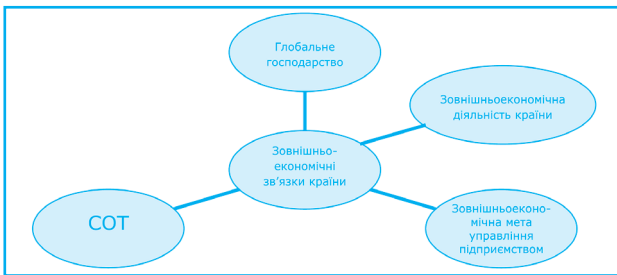

Рис 2. Просторове схематичне представлення регулювання Світовою організацією торгівлі причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки

Джерело: Схему складено особисто автором

Основними економічними показниками ефективності (неефективності) урядових рішень та наслідків участі економіки України у глобальних взаємозв'язках є обсяги ВВП, державних зобов'язань, прямих інвестицій, економічні ризики та ін.

У звіті Європейського банку реконструкції та розвитку за 2011 р. наводиться ряд економічних показників України порівняно з державами Південно-Східної, Центральної Європи, а також робиться прогноз на 2012 р. [5]. Згідно зі звітом, державна заборгованість України на кінець 2010 р. становила 40% ВВП, а сумарна зовнішня заборгованість – 85% ВВП. Для порівняння: найбільша заборгованість серед країн, які охопив звіт, у 2010 р. була в Угорщині (82% ВВП – державна та 143% ВВП – зовнішня) і Польщі (55% ВВП – державна та 73% ВВП – зовнішня). У Росії державна заборгованість дорівнювала 11%, зовнішня – 33% ВВП.

Прямі іноземні інвестиції в Україну у 2010 році склали 4,2% ВВП. Для прикладу: в Туркменістані у тому ж самому році вони становили 18% ВВП, Монголії – 25%, Грузії – 4,2%, Білорусі – 2,4%, Польщі – 0,7%, в Росії – 0,7% ВВП. ЄБРР прогнозує, що за результатами 2011 р. обсяг іноземних інвестицій в Україну знизиться до 3,9% ВВП, а зростання останнього не перевищуватиме 4,5% у 2011 році й 3,5% – у 2012 році.

Представник-радник ЄБРР Ерік Берглоф (шведський професор) так охарактеризував політику сучасного українського уряду М. Азарова: «Відбуваються зовнішні про-

цеси, які сприяють зростанню. Але немає нічого або майже нічого, коли йдеться про покращення економічної політики чи умов для підприємництва в Україні. Це радше вплив глобального оздоровлення економіки й того, що під час кризи всі показники були на дуже низькому рівні». Він також зауважив, що «у жодній країні ув'язнення екс-прем'єр-міністра не може бути позитивним знаком. Це сигнал і для інвесторів усередині неї, і назовні про те, що є недоліки в державній політиці. Низка останніх подій не обов'язково відразу відіб'ється на економіці. Але це стає рисою політичної непевності, яка, безумовно, впливає на інвесторів, охочих вкладати гроші в Україні. Це погано. І, на жаль, може бути частиною більшої проблеми» [5].

ЄБРР прогнозує, що нинішнього й наступного року зовнішні чинники матимуть негативний вплив на розвиток. Криза Єврозони, якщо з нею ефективно не впораються члени Економічного і монетарного союзу ЄС, буде відчутна і в Україні, хоч і не в такій несприятливій формі, як, наприклад, у Словаччині чи Угорщині. Проте й інший важливий для національної економіки ринок – російський, на думку економістів у Лондоні, може також зіпсувати показники України. Це зокрема зумовлюється рухом світових цін на сировинні товари, від яких цілковито залежить економіка РФ.

Численні ризики пов'язані з тим, що приріст державного боргу в останні роки неприпустимо перевищує темпи збільшення ВВП. Однак при цьому увага урядової політики акцентувалася переважно на зовнішніх зобов'язаннях уряду, Нацбанку та держустанов України, себто на боргах, номінованих у вільноконвертованих валютах.

Проблема нарощення державного боргу залишається невирішеною, понад те, вона поглиблюється (табл.). Якщо станом на 4 січня 2011-го у власності фінансових установ було облігацій внутрішньої державної позики (ОВДП) на суму 54 млрд. грн., то вже на початку вересня – майже на 65 млрд. грн. Приріст значний – 20%, однак менший, ніж за підсумками 2010 року, коли обсяг держоблігацій у банківському портфелі збільшився у 2,5 рази – від 20 млрд. грн. до 54 млрд. грн. [5]. У 2011 році Міністерство фінансів України постійно знижувало ставки за державними цінними паперами (до 4,5–5% річних), але навіть з урахуванням цього НБУ констатував, що операції на валютному ринку та інвестиції у цінні папери були для банків найприбутковішими. На перший погляд, економічний закон працює: гроші роблять гроші, але, по-перше, цей бізнес слабо корелює з діяльністю реального економічного сектору; по-друге, є всі підстави замислитися над його природою. В Україні спостерігається статистичний парадокс: українці й далі довіряють кошти банкам, які в певних обсягах передовіряють ресурси державі, що посилює тиск на реальний сектор, аби повертати вже позичене. Чи має така модель перспективу [5]?

У цьому контексті неминуче постає й інше питання: чи є українські ОВДП цінними взагалі? Або, ще глибше – з чим співвідноситься і на чому базується цінність цих облігацій? Проблему базової вартості та ціни українських ОВДП можливо розглядати окремо від загальносвітового контексту функціонування фондових ринків, оскільки вона пов'язана з низкою інших: стабільністю вільноконвертованих валют; платоспроможністю держав, які їх емітують; глобальним товарообігом; ідентичністю товарної структури імпорту й експорту (коли країна одні й ті ж самі елементи товарної структури експортує та імпортує) тощо. Але життя в борг, в умовах зростання державних і недержавних зобов'язань, не є прийнятним ні на глобальному, ні на макроекономічному, ні на мікроекономічному рівнях економіки.

Емпіричні дослідження причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки передбачають: по-перше, визначення об'єктивних економічних параметрів; по-друге, здійснення загальної аналітичної

Ріст державних зобов'язань України, 2006-2011 рр. Таблиця

Дата	Показник, млрд. \$ США		
	Облігації внутрішньої державної позики	Внутрішній борг	Зовнішній борг
31.12.2006	1,44	3,29	9,8
31.12.2007	1,85	3,26	10,59
31.12.2008	2,28	5,80	11,17
31.12.2009	8,92	11,44	17,02
31.12.2010	17,1	17,79	22,83
31.05.2011	18,21	19,17	24,21

Джерело: Складено автором

оцінки характеру реальних міжнародних відносин (торговельних відносин), що є емпіричною базою для формування відповідних найважливіших теоретичних закономірностей. Формування економічної теорії глобальної економіки повинно базуватися на вивченні конкретних економічних ситуацій, що розглядаються як змодельований та зафіксований фрагмент процесу міжнародних економічних відносин. Прихильником зазначених підходів щодо дослідження причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки є вчений Г. Морґентау, який зокрема писав: «Теорія, передусім, має базуватися не на апріорних та абстрактних твердженнях, а на емпіричних і прагматичних» [6].

До переліку перспективних макроекономічних показників, які є актуальними для відображення причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки, пропонуються: світовий обсяг ВВП; ВВП внутрішньої економіки на 1 особу; ВВП зовнішньої економіки на 1 особу; співвідношення ВВП внутрішньої економіки до ВВП зовнішньої економіки та інтегральний ВВП; структура розподілу ВВП серед груп населення (багаті, бідні, середній клас); динаміка (індекси) ВВП; економічна, екологічна, силовина, соціальна складові у ВВП; динаміка (індекси) відтворення економіко-екологічного потенціалу країни; обсяг та структура світового імпорту (в т.ч. українського); обсяг і структура світового експорту (в т.ч. українського); сальдо зовнішньої торгівлі України; інвестиційно-інноваційні показники України тощо.

Висновки. Причинно-наслідкові зв'язки на глобальному рівні економіки є складною системою економічних відносин. Вони регулюються на рівні мікроекономіки, макроекономіки та у світовому вимірі. Емпіричні дослідження

цієї системи мають бути багатонапрямними, багаторівневими, багатofакторними й показниково-аналітичними і при цьому відображати порівняльну (порівняно з даними інших країн) результативну динаміку економічних явищ та процесів. Вони потребують не тільки пошуку взаємозв'язку між зовнішньою і внутрішньою економікою, а й економіко-математичного моделювання та обґрунтування оптимального варіанту взаємовпливу результативних показників зовнішньої економіки на внутрішню, і навпаки. Необхідно розробити інноваційні статистичні таблиці, які б відображали результативні економічні показники причинно-наслідкових зв'язків на глобальному рівні економіки. На вирішення зазначених завдань слід спрямовувати подальші дослідження з означеної проблеми. Економіка, яка базується на припущеннях і висловлюваннях, навіть авторитетних людей, не має перспектив сильного розвитку в майбутньому. Її підґрунтям повинні бути економічні закони та емпіричне обґрунтування факторів і показників.

Література

1. Мальський М. З. Теорія міжнародних відносин : підручник / М. З. Мальський, М. М. Мацяк. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 461 с.
2. Інтернет-ресурс «Вікіпедія». – <http://uk.wikipedia.org/wiki>
3. Інтернет-ресурс «Вікіпедія». – <http://uk.wikipedia.org/w/index>
4. Пунько Б. М. Економіко-екологічне відтворення : монографія / Б. М. Пунько ; за ред. акад. НАН України Б. В. Буркинського. – 2-ге вид., доп. – Львів : Науково-виробнича фірма «Українські технології», 2011. – 440 с.
5. Інтернет-ресурс «Тиждень». – <http://tyzhden.ua/Economics>
6. Morgenthau H. J. Politics among Nations / H. J. Morgenthau. – New York, 1967. – P. 3.

Стаття надійшла до редакції 15 січня 2012 року

УДК 339.942:334.7

К. А. Фліссак,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів
Тернопільського національного економічного університету

ГЛОБАЛІЗАЦІЯ І НОВІ ВИКЛИКИ ЕКОНОМІЧНІЙ ДИПЛОМАТІЇ

У статті розглянуто вплив глобалізації на економічну дипломатію, відзначено основні виклики, пов'язані із фінансовою кризою 2008–2012 років. Визначено сучасний стан забезпечення української економічної дипломатії, наведено порівняння із досвідом провідних держав світу, в тому числі сусідніх країн. Виокремлено проблемні аспекти функціонування вітчизняних дипломатичних представництв у частині забезпечення економічних інтересів України. Окреслено головні завдання для подальшої науково-теоретичної та практичної діяльності у сфері економічної дипломатії в Україні.

Ключові слова: глобалізація, фінансово-економічна криза, економічна дипломатія, зовнішньоекономічна діяльність, зовнішня торгівля, експорт.

К. А. Флиссак

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И НОВЫЕ ВЫЗОВЫ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ

В статье рассмотрено влияние глобализации на экономическую дипломатию, определены основные вызовы, связанные с финансовым кризисом 2008–2012 годов. Охарактеризовано современное состояние украинской экономической дипломатии, проведено сравнение с опытом ведущих стран мира, в том числе соседних. Выделены проблемные аспекты функционирования отечественных дипломатических представительств в части обеспечения экономических интересов Украины. Обозначены основные задачи для дальнейшей научно-теоретической и практической деятельности в сфере экономической дипломатии Украины.

Ключевые слова: глобализация, финансово-экономический кризис, экономическая дипломатия, внешнеэкономическая деятельность, внешняя торговля, экспорт.

K. A Flissak

GLOBALIZATION AND THE NEW CHALLENGES FOR ECONOMIC DIPLOMACY

The article discusses the impact of globalization on economic diplomacy, defined the key challenges that are associated with the continuing financial crisis of 2008–2012. Were defined the current situation with support of the Ukrainian economic diplomacy, a comparison with the experience of leading countries (including – neighbors). There were allocated the problematic aspects for the national diplomatic missions in support of Ukraine's economic interests. Article denotes the main targets for further research and theoretical and practical activity in area of economic diplomacy in Ukraine.

Key words: globalization, economic and financial crisis, economic diplomacy, foreign trade activities, foreign trade, export.